

Forrai Katalin zenepedagógus adaptációs gondolkodásának tanulságai első Japánban tett szakmai útjához kapcsolódóan

Hegedűsné Tóth Zsuzsanna
mesteroktató

Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar Ének-zenei Tanszék

Absztrakt

A tanulmány célja Forrai Katalin ének-zenei nevelési koncepciójának és nemzetközi adaptációs gondolkodásának bemutatása egy 1968-as japán kapcsolat fennmaradt dokumentációjának tükrében. A kutatás a Kodály Intézet Archívumában található levelezés és hagyatéki dokumentumok kvalitatív tartalomelemzésére épül. A vizsgálat feltárja az adaptáció módszertani kérdéseit, a szakmai előkészítés folyamatát, valamint a pedagógusi személyiség szerepét a módszertani döntésekben. Az eredmények rámutatnak arra, hogy Forrai Katalin munkássága a kulturális adaptáció tudatos és reflektív modelljeként értelmezhető.

Forrai Katalin zenepedagógus bemutatása

Forrai Katalin (1926-2004) a koragyermekkori ének-zenei nevelés egyik legmeghatározóbb alakja, aki Kodály Zoltán tanítványaként olyan módszertani rendszert hozott létre, amely a mai napig meghatározza az óvodai ének-zenei nevelés gyakorlatát. Lásd Ének az óvodában és Ének a bölcsődében könyvei. (Forrai, 2016, 2020) Munkásságának egyik legfontosabb jellemzője Kodály tanítása nyomán, hogy az éneklést a zenei nevelés középpontjába állította, és a gyermekek zenei anyanyelvének kialakítását a népi gyermekdalokon, énekesjátékokon keresztül kívánta megvalósítani (Hegedűsné Tóth, 2021a). A nemzetközi ismertség felé vezető út egyik kulcseménye az 1964-es International Society of Music Education (ISME) konferencia volt Budapesten. Itt Forrai Katalin nagy sikert aratott azzal, hogy különböző életkorú óvodás csoportokkal bemutatta a zenei nevelés kezdő szakaszait. Ezt követően a japán kapcsolat kialakulása jelentette az első olyan komplex adaptációs folyamatot, amelyben módszertani elvei más kulturális közegben kerültek értelmezésre. Az adaptáció alapja az 1957-ben megjelent Ének-zene az óvodában segédkönyv volt (Diener és mtsai, 1957). Hani Kjóko Forrai Katalin segítségét kérte a könyv elméletének értelmezéséhez, gyakorlatba ültetéséhez, és egy óvodásoknak készülő varabeuta (gyermekdal) gyűjtemény összeállításához.

A kutatás bemutatása

A feltáró kutatás a kecskeméti Kodály Intézet Archívumában található Forrai hagyaték dokumentumainak elemzésére épült: 1964-1968 közötti hivatalos és magán jellegű, de szakmailag értékes levelezésekre, valamint úti- és munkanaplókra. A vizsgálat során kvalitatív tartalomelemzést alkalmaztam, amely lehetővé tette a szövegekben rejlő jelentéstartalmak, pedagógiai gondolatok és módszertani összefüggések feltárását (Krippendorff, 1995; Csikos, 2004; Sántha, 2015). A levelek és naplórészletek elemzésekor különös figyelmet fordítottam azokra a visszatérő témákra, amelyek egy pedagógiai koncepció átvételének nehézségeire, a módszertani döntéshozásokra és pedagógiai értékekre utalnak.

A kvalitatív tartalomelemzés alkalmazása különösen indokolt volt a vizsgált források jellegéből adódóan. A levelezések és naplórészletek olyan narratív dokumentumok, amelyekben a pedagógiai gondolkodás nem rendszerezett elméleti formában, hanem implicit módon, gyakorlati kérdésekbe ágyazva jelenik meg. A módszer lehetővé tette, hogy a szövegekben megjelenő visszatérő motívumokat – például az életkori megfelelés, a zenei anyag kiválasztása, a mozgás és ének kapcsolatának kérdése – kategóriákba rendezzem, és ezek mentén értelmezzem a pedagógiai tartalmakat.

Az elemzés során nemcsak a kifejezett tartalmakra, hanem a szövegek mögött meghúzódó pedagógiai attitűdökre is figyelmet fordítottam. A levelekben megjelenő kérdésfelvetések, bizonytalanságok és reflektív megjegyzések lehetőséget adtak arra, hogy a módszertani gondolkodás dinamikáját is vizsgáljam. Ez a megközelítés összhangban áll azzal a neveléstudományi törekvéssel, amely a pedagógiai gyakorlat mögött húzódó implicit tudás feltárását tekinti a kutatás egyik fontos céljának.

A fennmaradt levelekből kirajzolódik, hogy a magyar elképzelés adaptációs folyamata nem egyszerű átvétel, hanem reflektív, kétirányú tanulási folyamatként értelmezhető. Hani Kjóko leveleiben többször megfogalmazódik a bizonytalanság és a felelősség érzése, amely jól mutatja a Forrai-féle módszertani rendszer komplexitását. *„Olyan vagyok mint a rettegő jó vagy rossz tanuló... úgy félek a színedtől... Úgy várunk, ugye segítesz nekünk?”* Ez a megszólalás nemcsak a személyes viszonyt, hanem a szakmai kihívás nagyságát is érzékelteti. A levelekbeli kérdései körvonalazzák a magyar népi gyermekjátékok és a japán varabeuták mozgásvilága, a két nyelv ritmikája, hanghordozása, tagolódása, a dalok dallami jellemzői közötti különbségek áthidalásának problémáját, de a zenepedagógiában jelenlévő eltéréseket is. (Például a hangszerkíséretes énektanítás, ami a tiszta intonáció kialakulását nehezíti.) Kjóko tanácsokat várt Forraitól a legfőbb alapelv követéséhez, hogy *„a szöveg, dallam és játék egysége ne sérüljön”*, valamint a didaktikai szándék ne vegye el a gyermektől a játék élményét.

A levelezés részletesebb elemzése azt mutatja, hogy Hani Kjóko kérdései nem csupán gyakorlati jellegűek voltak, hanem egy komplex pedagógiai rendszer megértésére irányultak. A levelekben visszatérő probléma az életkori megfeleléség kérdése: a japán varabeuta anyag mozgásvilága több esetben nem illeszkedett az óvodás korosztály szükségleteihez. Forrai tanácsai és a feldolgozott könyv nyomán egyes játékokat egyszerűsíteni kellett, több nehézségi szintet kellett kialakítani, hogy a különböző életkorú gyermekek számára is játszhatóvá váljanak. Ez a törekvés azt mutatja, hogy az adaptáció pedagógiai újragondolási folyamatként valósult meg.

A levelek másik fontos rétege a zenei anyag kiválasztásának problémája. Kjóko számára egyértelmű volt a kodályi alapelv – miszerint a gyermekek zenei nevelésének saját népük zenei anyagára kell épülnie –, ugyanakkor a japán zenei gyakorlatban jelen lévő idegen hatások ezt a folyamatot nehezítették. A levelekből kirajzolódik az a belső feszültség, amely a hagyományos japán gyermekdalok és a már intézményesült, nyugati mintákat követő zenei gyakorlat között fennállt. Ez a dilemma rámutatott arra, hogy az adaptáció nemcsak pedagógiai, hanem kulturális újraértelmezési folyamat is.

Külön figyelmet érdemel az a mód, ahogyan Kjóko a Kodály-koncepciót értelmezi. Egyik levelében a rendszert „építményként” írja le, amelyben az egyes elemek egymásra épülnek, és amelynek megértése fokozatos feltárást igényel. Ez a metafora nemcsak a módszertan komplexitását érzékelteti, hanem azt a tanulási folyamatot is, amelyen az adaptáló pedagógus keresztül megy a mentorával. A levelezés tehát nem pusztán információcserét dokumentál, hanem egy pedagógiai diskurzus lenyomata is.

A japán óvodapedagógusok a Kjóko-Forrai levelezés eredményeként 1968-ban felkészülten várták Forrai Katalin látogatását, aki huszonhárom foglalkozást látogatott meg –ezekről naplójában részletes feljegyzéseket készített úgy a foglalkozások anyagáról, felépítéséről, mint a foglalkozásvezető erősségeiről és gyengeségeiről –, és adott azok alapján szakmai tanácsokat a folytatáshoz. Emellett számos bemutatót tartott ő maga is, amelyekre – hat hónapnyi felkészülést követően – japán dalokkal készült, és japán nyelvi kifejezésekkel vezette a gyerekek játékát.

Forrai Katalin kutatásban körvonalazódó pedagógusi személyisége

Forrai Katalin pedagógusi személyisége ebben a folyamatban különös hangsúlyt kap. Egyszerre jelenik meg következetes szakemberként és reflektív pedagógusként, aki képes a módszertani alapelveit új kontextusban is értelmezni, segíteni tudja a japán szakembert saját kultúrkörnyezetének körülményei, igényei, viszonyulásai mentén eligazodni a módszertanban és népének gyermekkultúrájában. Forrai Katalin munkáját a teljes folyamat alatt a tudatosság, a szakmai igényesség és a gyermekközpontú szemlélet határozta meg. A didaktikai tudatosság – szisztematikusan egymásra épülő

képességfejlesztés, a strukturált, átgondoltan felépített foglalkozások, igényes zenei anyagválogatás – mellett a játékosság elvét mindvégig hangsúlyozta, amely a korszerű pedagógiai elveknek is megfelel (Hegedűsné Tóth, 2021a).

Forrai Katalin pedagógusi attitűdje magas szintű pedagógiai érzékenységet és módszertani következetességet egyaránt tükröz. Munkájában egyszerre van jelen a strukturált gondolkodás és a helyzethez való rugalmas alkalmazkodás, az adaptivitás képessége. A japán naplói alapján – melyben a fentebb említetteken túl az óvónők kérdéseit is feljegyezte – jól látható, hogy nem kész válaszokat adott, hanem a helyi pedagógusokat segítette abban, hogy saját kontextusukban találják meg a megfelelő megoldásokat. Ez a hozzáállás a helyzetérzékeny pedagógusi működés egyik alapvető jellemzője, amely a mai pedagógusképzésben is kiemelt jelentőséggel bír.

A pedagógusi személyiségének másik fontos dimenziója a példamutatás. Forrai Katalin nemcsak elméleti iránymutatást adott, hanem saját foglalkozásain keresztül demonstrálta a módszertani elvek gyakorlati megvalósítását. Az, hogy japán nyelven, japán dalanyaggal készült bemutató foglalkozásokat tartott, egyértelműen jelzi azt a szakmai alázatot és elkötelezettséget, amely pedagógusi működését jellemezte.

Konklúzió

A kutatás során számomra különösen fontos felismerés volt, hogy Forrai Katalin módszertana nemcsak ének-zenei nevelési rendszerként, hanem pedagógiai attitűdként is értelmezhető. Az adaptáció során tanúsított nyitottsága, ugyanakkor elvi következetessége olyan szakmai modellt kínál, amely a mai pedagógusképzés számára is irányadó lehet.

Összességében megállapítható, hogy Forrai Katalin munkássága túlmutat a hazai pedagógiai gyakorlaton, és nemzetközi kontextusban is értelmezhető. Az adaptációs folyamat vizsgálata rámutat arra, hogy a módszertani gondolkodásának igen fontos jellemzői voltak a reflektivitás és a kulturális érzékenység.

Irodalom

Hegedűsné Tóth, Zs. (2021a). Az óvodai ének-zenei nevelés módszertanának alakulása. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 9(3), 93–117.

Hegedűsné Tóth, Zs. (2021b). Gyermekek, zene, művészet: Magyarország és Japán. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 9(3), 170–172.

Krippendorff, K. (1995): *A tartalomelemzés módszertanának alapjai*. Budapest: Balassi Kiadó

Csíkos, Cs. (szerk.) (2004): *Bevezetés a neveléstudomány kutatómódszertanába*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó

Sántha, K. (2015): *Kvalitatív kutatási módszerek a pedagógiában*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó

Forrai, K. (2020): *Ének az óvodában*. Budapest: Móra Kiadó

Forrai, K. (2016): *Ének a bölcsődében*. Budapest: Móra Kiadó

Diener, K. és mtsai (1957): *Ének-zene az óvodában*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat